

УДК: 94 (420) (-055.2) "15"

Маклюк О.М.

ВЛАДА ТА ЖІНКА В АНГЛІЙСЬКОЇ ІСТОРІЇ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVI СТОЛІТТЯ

В останні роки вивчення проблем соціальної історії передбачає включення гендерних аспектів. В історіографії, як в зарубіжній та вітчизняній популярними є дослідження соціальних відносин статі, коли стать розглядається не як біологічна даність, але і також, як продукт соціалізації, як специфічний соціальний інститут. Розуміння цього – один з найважливіших чинників успішного розвитку досліджень соціальних явищ в сучасних гуманітарних та суспільних науках. Тим часом в історіографії бракує аналізу процесу взаємовідносин влади та жінки в Західноєвропейському суспільстві в історичному вимірі. Пропонований матеріал є спробою надолужити цю прогалину на основі вивчення питання розвитку взаємовідносин влади та жінки в першій половині XVI ст. Автор зосередила увагу переважно на персоналіях англійських королев ранньотюдорівської доби, метою даної статті стала спроба з'ясувати ступень їх впливу на королівський двір та політичний курс монархії.

Перш, ніж звернутися до вирішення поставленої у даній статті наукової задачі, треба звернути увагу на наступний факт. Три великих англійських королеви – Єлизавета I, Вікторія та Єлизавета II залишили вагомий слід в історії Англії, вони удостоїлись пера дослідників, так як сприяли росту могутності та величності держави, якої вони правили. Але джерела цієї сили необхідно шукати в попередній історії, історії першої половини XVI ст., коли відбувалась напружена боротьба за самоутвердження та становлення Тюдорівської династії, за самоутвердження жінки-королеви в межах королівського двору. Протягом середньовіччя та раннього нового часу було встановлено асиметричне відношення жінок та чоловіків до влади та владних структур. Реальністю середньовіччя було домінування мужчин у всіх сферах життя, тому жінка змушена була шукати власну нішу впливу на ситуації навколо неї. Протягом століть жінка була виключена з сфери публічного життя, чим і пояснюється ігнорування вивчення її ролі в політичних дослідженнях, крім того більшість наукових розробок проводиться з позицій андроцентризму.

Особливістю Європи доби середньовіччя та раннього нового часу було укладання династичних шлюбів, які завжди були часткою зовнішньої та внутрішньої політики, саме через укладання таких шлюбів жінки в той чи інший мірі могли вирішувати деякі питання. Династичні шлюби та шлюбна політика монархів вже стали предметом окремих досліджень з історії раннього нового часу. Особливий інтерес серед дослідників викликає "персональна історія": вивчаються персоналії монархів та їх дружин, фаворитів, видатних державних діячів. Постать Генріха VIII (1509-1547) та його дружин не була винятком [1, с.134]. Досить бурхливе особисте життя монарха стало предметом сперечань істориків.

ВЛАДА ТА ЖІНКА В АНГЛІЙСЬКОЇ ІСТОРІЇ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVI СТОЛІТТЯ

Особистості Генріха VIII присвячені праці Л.Сміта, Д.Скерзбрика, Д.Боул [4;2;3]. Роботи Д.Баглі, Дж.Бернарда, Г.Міллера та інших істориків 80-х – 90-х років свідчать про зростаючий інтерес до політики Генріха VIII [6;5;7]. Неординарність особистого життя монарха і зараз залишається предметом досліджень істориків. Особливо слід виокремити роботу Еріка Айвза, присвячену другій дружині Генріха VIII – Анні Болейн. Біографічна за змістом, вона є спробою комплексного підходу до розкриття внутріполітичної ситуації в країні напередодні Реформації, аналізу розстановки сил, угруповань при дворі [8]. В цілому використання нових методів історичного дослідження, в першу чергу ментально-психологічного підходу, на нашу думку, надало можливість розширити уявлення істориків про роль та значення окремих державних діячів епохи ранніх Тюдорів, зробити інші акценти, спираючись на вже відомі історичні факти.

Династичні шлюби та шлюбна політика, особисті пристрасті створили особливу атмосферу інтриг та боротьби “кланів” в середині королівського двору епохи Генріха VIII. Становище, роль при дворі, трагічні долі супутниць короля дозволяють виявити деякі риси характеру монарха та проаналізувати заплутаний клубок родинних, зовнішньополітичних, внутрішніх інтриг, а також особисті запити, потреби короля. Всі шлюби монарха супроводжувала закулісна боротьба, а з допомогою дружин короля представники політичної еліти пробували вирішити важливі для них питання. Перший шлюб був укладений 11 червня 1509 року. Дружина короля до шлюбу з Генріхом VIII, була одружена з його братом – Артуром, який помер від туберкульозу, через деякий час після складання шлюбу. Генріх VIII при настоянні свого батька змушений був заключити цей шлюб, він сприяв підвищенню престижу англійської монархії на міжнародній арені. Катерина Арагонська вирізнялась релігійністю, мала хорошу освіту, її поважали при дворі. Від цього шлюбу 18 лютого 1516 року народилася дочка Марія.

Приводом для розлучення з Катериною стала відсутність спадкоємця по чоловічій лінії, а також шлюб Катерини з братом Артуром (що раніше не бралось до уваги). Обурений свавіллям монарха, шлюборозлучним процесом з Катериною, іспанський король Фердинанд змушений був відправити посла до Англії, герцога д'Естрада, із вимогою повернути придане Катерини та терміново відправити її до Іспанії, забезпечивши правами вдови [9, № 267]. Незважаючи на це, пристрасть до придворної дами А.Болейн та інтриги клану Норфолків підштовхували Генріха VIII до рішучих дій [10; Vol.V, №1047; 8, р. 47-48]. Катерина Арагонська була тіткою Карла V, в світі цього фаворит Генріха VIII – Т.Вулсі розумів, що отримати дозвіл на розлучення від римського папи, мирним шляхом, не можливо, тому що в травні 1527 року римський папа Клімент VII та імператор прийшли до компромісу. Питання шлюборозлучного процесу розглядались окремо на суді кардиналів, джерела свідчать про стриману та достойну поведінку Ек. Арагонської [11, с. 114-115; 14,15]. Королівський двір розколовся на дві половини на боці Ек. Арагонської виступили 76-річний єпископ Рочестерський Джон Фішер та лорд-канцлер сер Т.Мор. Дві видатні особистості того часу відмовились прийняти парламентські рішення та виступили в проги рішення монарха. В історичній літературі існує точка зору, згідно якої Т.Кромвель та монарх лише намагались підчинити Т.Мора та Д.Фішера літері закону [12; р. 402.] Обое вже в перші місяці існування указів висловили своє незадоволення королівською політикою та

відношенням до законної дружини. Д.Фішер сміливо підтримував королеву Катерину, а Т.Мор відмовився від посади лорда-канцлера [13, р. 205].

В 1991-1993 рр. на сторінках одного з найбільш авторитетних наукових історичних журналів “Англійський історичний огляд” пройшла дискусія, пов’язана з фігурою Анни Болейн, її роллю в політичному житті Англії та причинами її падіння. В дискусії брали участь професор Е. Айвз, головним опонентом якого став професор Дж. Бернард. В результаті дискусії були визначені різні точки зору на причини падіння Анни Болейн та наслідки цих подій [5, р. 665-674].

Анна Болейн вперше була представлена дворові у 1522 році, документи згадують її першу появу при королівському дворі. А вже через десять років в 1532 році доктор теології Томас Кранмер дає Генріхові VIII дозвіл на розлучення та заручає його з новою фавориткою – А.Болейн, тітка якої була законною дружиною герцога Норфолка, у своїх відносинах з монархом А.Болейн керувалася, саме вказівками могутнього герцога, крім того Анна спробувала проявити самостійність та втручатися в політичні справи, що безумовно виходило за рамки відносин того часу. Радники та фаворити короля ставали безпосередніми виконавцями волі монарха та провідниками обраного політичного курсу, але у випадку невдач вони потрапляли до розряду королівських ворогів та зрадників держави і розплачувалися за це не тільки службовим становищем, але іноді й життям, це стосувалось і королівських дружин. Так, падіння одного з найбільш впливових фаворитів монарха – Т. Кромвеля почалося тоді, коли його політика перестала відповідати інтересам короля. Початок падіння історики пов’язують із втратою впливу на короля А.Болейн. Крім того, А.Болейн не виправдала надій короля, який мріяв про спадкоємця та стала жертвою двірцевих інтриг. Історик В.Грін відмічає, що як тільки А.Болейн стала дружиною Генріха, він в відповідності з уявленнями того часу очікував від неї покори. Тому вона, своєю спробою втручатися у державні справи та впливати на монарха фактично загубила той статус при дворі, який мала раніше до одруження. Наступною дружиною Генріха VIII стала ставлениця Сеймурів. Джейн Сеймур (1505-1537) – родичка лондонського єпископа і дочка землевласника в графстві Уолгімер. Саме Сеймури тепер стали в фаворі у короля. Про шлюб з Джейн Сеймур сучасники писали, що король потрапив з “пекла до раю”, зважаючи на лагідність та ніжність нової дружини монарха [10, Vol. XVI, №1339]. На полотні Г.Гольбейна Молодшого Д.Сеймур має вигляд стриманої, трохи суворої жінки. У жовтні 1537 року нова дружина короля Джейн Сеймур народила Генріху сина – принца Уельського. Генріх VIII осипав Сеймурів нагородами. Але вона помирає 14 жовтня 1537 року під час пологів. Кінець 30-х років XVI ст. – пік політичної кар’єри Т.Кромвеля. Ідея нового шлюбу належала фавориту короля. У вересні 1539 року всі питання, пов’язані з новим шлюбом були врегульовані [17, Vol.2, 220; Vol.XIV, № 294, 834]. В 1540 році Генріх VIII одружився з Анною Клевською (1515-1557). Це був династичний шлюб, метою якого було закріплення антигабсбурзького союзу. Генріх VIII був незадоволений цим шлюбом, не маючи особливих почуттів до нової дружини. І в тому ж 1540 році Анна Клевська була оголошена вдовою, а Т.Кромвель, який готував проєкт шлюбу з А.Клевською був страчений.

У 40-і роки фортуна знов посміхнулася Норфолкам: король звернув увагу на племінницю герцога – Катерину Говард (1520-1542) , але незабаром молода дружина (на 30 років молодша від чоловіка) була спіймана на шлюбній зраді. К.

ВЛАДА ТА ЖІНКА В АНГЛІЙСЬКОЇ ІСТОРІЇ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVI СТОЛІТТЯ

Говард стратили у 1542 році. Ще один невдалий шлюб став ударом для короля [10, Vol. XVI, № 1339]. Останньою дружиною Генріха VIII стала Катерина Парр, її врятувала від ешафота смерть самого монарха. Отже, руками спритних інтриганів Генріх VIII робив не тільки політику, але й вирішував особисті проблеми. Доля 4-х із 6 дружин Генріха VIII трагічна (2 – Катерина Арагонська і Анна Клевська були віддалені від двору, 2 – завершили життя на пласі – це Анна Болейн і Катерина Говард). Але, не зважаючи на трагічність долі, необхідно підкреслити, що всі дружини Генріха VIII мали вплив при королівському дворі, сприяли зростанню авторитету своєї родини, а також прямо чи опосередковано впливали, як на внутрішній, так і на зовнішній курс монархії. У даній статті не були охарактеризовані всі проблеми, які характеризують взаємовідносини влади та жінки в англійській історії першої половини XVI століття, у зв'язку з чим можна визначити напрямки наступних досліджень: роль жінок у державно-політичній історії, у розвитку культури, освіти та науки, а також в інших сферах діяльності.

Список літератури

1. Попов В. Династические браки и брачная дипломатия в Западной Европе накануне нового времени // Новая и новейшая история. – 1998. – № 12. – С.143-161.
2. Scarisbrick J. J. Henry VIII. – L.: Eyre Y Spottiswoode, 1969.
3. Bowle J. Henry VIII. – L., 1964.
4. Smith L. B. Henry VIII. The mask of royalty. – L.: Panther 1973.
5. Bernard G.W. The fall of Anne Boleyn : a rejoinder // English Historical Review. – Essex, 1992. – Vol. 107, №424. – P.665-674
6. Bagley J.J. Henry VIII and his time. – L., 1962.
7. Miller H. Henry VIII and the English nobility. – Oxford; N.Y.: Blackwell, 1986.
8. Ives E.W. Anne Boleyn. – Oxford, N.Y.: Blac and well, 1988.
9. Calendar of letters, dispatches and state papers, relating to the negotiation between England and Spain, preserved in the archives at Simancas and else where / Ed. by G. Bengenroth – L.: Longman , 1862.
10. Letters and Papers, Foreign and Domestic, of the Reign of Henry VIII / Ed. by J. S. Brewer, J. Gardner and R. H. Brodie. – L., 1862-1932.
11. Ивонин Ю.Е. Императоры, короли, министры. Политические портреты. XVI века. – Днепропетровск: ДГУ. – 1994.
12. Elton G.R. Policy and policy. The enforcement of the Reformation in the age of Tomas Gromwell. – Camb.: Cambridge University Press, 1972.
13. Bindoff S.T. Tudor England. – L.: Pendguin Books, 1977.
14. Диксон В.Г. Две королевы Екатерина Арагонская и Анна Болейн. – Спб., 1874-1875;
15. Процесс Екатерины Арагонской по новым документам. – Казань, 1884;
16. Warnicke R.M. The fall of Anne Boleyn revisited. // English Historical Review. – Essex, 1993. – Vol. 108, №428. – P.653-665.
17. Merriman R. B. The Life and Letters of Thomas Cromwell: In 2 Vol. – Oxford, 1902.
18. Грин В. Безумные короли: личная трагедия и судьба народов. – М.: Зевс, 1997.

Поступило в редакцию 07.12.2004